

ПАТУВАЊЕТО НА ПАРИТЕ

Колекција на монети ковани
во Скопје и Кратово

Патувањето на парите: Колекција на монети ковани во Скопје и Кратово

Автор: Даниела Николова

Издавач: Балкански универзитетски прес

Место на издавање: Скопје, Северна Македонија

Година на издавање: 2025

Издание: Прво

BUP број на публикација: 53

Дизајн: Сејфулах Бајрам и Александар Павловски

eISBN: 978-608-4868-56-9

DOI: <https://doi.org/10.69648/WSDZ4343>

Оваа книга е изработена како резултат на проектот „Колекција на монети ковани во Скопје и Кратово (XIV–XVII век)“, кој го спроведува Институтот „Јунус Емре“ со поддршка од Халкбанк АД Скопје и Областа Едрене.

Балкански Универзитетски Прес (Balkan University Press) е бренд на Меѓународниот Балкански Универзитет.

© Сите права се задржани.

Ниту еден дел од оваа книга не смее да се репродуцира, умножува или користи – вклучувајќи фотокопирање и снимање – со електронски, механички или какви било други средства, преку постоечки или идни системи за складирање и пристап до информации, без претходна писмена дозвола од издавачот.

Ова издание е објавено во 2025 година од страна на Балканскиот универзитетски прес во Скопје, Северна Македонија.

ПАТУВАЊЕТО НА ПАРИТЕ

Колекција на монети ковани
во Скопје и Кратово

Даниела Николова

БИОГРАФИЈА

Даниела Николова (10 април 1966 во Скопје) е историчар, кустос и советник во НУ Музеј на македонската борба за самостојност.

Николова дипломира на катедрата по историја на Филозовскиот факултет при Универзитетот „Св. Кирил и Методиј“ во Скопје во 1990 година. Во 2021 година магистрира во „Институтот за национална историја – Скопје“ со тема „Османлиското монетоковање во Македонија од XIV до XVII век“.

Професионалните и работните активности ги започнува во 1991 година како вработена во НУ Музеј на Македонија на позиција кустос во Историскиот оддел, задолжена за музејската збирка „Македонија во османлискиот период“. Работи во насока на развој на музејската документација, истражувања, изложбената дејност, одржување и афирмација на музејската поставка, издавачка дејност, соработка со стручниот кадар и меѓународна соработка.

Од 2018 до 2023 година е директор на НУ Музеј на македонската борба за самостојност. На оваа позиција, Николова има значаен придонес во унапредувањето на музејската едукација, пристапноста и можноста на секој посетител непречено да го посети музејот, унапредување на соработката со европските партнерски институции и професионални асоцијации и здруженија, размена на искуства, знаења, идеи, отварање можности за учество во заеднички проекти, подобрување на капацитетот на музејските работници, како и следење и директна примена на европските културни политики.

Во 2006 година, учествува во формирањето на Воениот музеј во Скопје.

Во 2011 година станува координатор за Македонија на Регионалното биро на УНЕСКО со седиште во Венеција, за програмата Култура-мост и развој.

Во периодот од 2002 до 2024 година во делот на научно- истражувачка дејност објавила повеќе изданија, статии, каталози во земјава и во странство. Во рамките на издавачката дејност била секретар на редакција на првите броеви на музејското списание „Нумизматичар“, била член на редакција на Музејски зборник бр. 3 од 2009 година во издание на НУ Музеј на Македонија- Скопје.

Професионалната надградба на музејскиот и научниот професионализам продолжува, така што Николова и понатаму се залага во насока на унапредување, градење и промоција на музејската, научната и едукативна дејност.

СОДРЖИНА

ПРЕДГОВОР I	6
ПРЕДГОВОР II	8
ПРЕДГОВОР III	10
ПРЕДГОВОР IV	12
ВОВЕД	15
ОСМАНЛИСКАТА КУЛТУРА И НЕЈЗИНИОТ ИСТОРИСКИ РАЗВОЈ ВО МАКЕДОНИЈА	23
МОНЕТАРНИЦИ НА МАКЕДОНСКА ТЕРИТОРИЈА	35
МОНЕТОКОВАЊЕТО ВО КРАТОВО: РУДАРСТВО ВО КРАТОВО И КРАТОВСКИОТ КРАЈ	71
КАТАЛОГ НА МОНЕТАРНИЦАТА ВО СКОПЈЕ	87
КАТАЛОГ НА МОНЕТАРНИЦАТА ВО КРАТОВО	101
ЗАКЛУЧОК	107
БИБЛИОГРАФИЈА	119

ПРЕДГОВОР I

Јунус СЕЗЕР, Гувернер на Едирне

Република Северна Македонија, со своето длабоко историско и културно наследство, претставува една од најзначајните цивилизации во регионот. Ова монографско истражување, посебно фокусирано на колекцијата на османлиски монети од монетокавчниците во Скопје и Кратово што се зачувани до денес, длабински го истражува богатото културно наследство што трае од минатото до денес. Ова дело е резултат на долгогодишни стручни истражувања и има големо значење од научна и културна перспектива. Збогатено со фотографии, цртежи, документи и табели, ова истражување претставува уникатен извор за материјалната култура на Османлиското Царство.

Делото, кое ги презентира визуелните материјали, ги открива социјалните структури, културните вредности и споменските траги на оваа епоха, а истовремено ни овозможува да го разбереме и наследството на османлиско-турската цивилизација, која трае повеќе од пет века. Оваа книга не само што со информациите го презентира османлискиот период, туку исто така претставува важен чекор за заштита и промоција на нумизматичките вредности што се развивале на овие простори.

Османлиските монети, посебно оние што се печатени во монетоковачниците во Скопје и Кратово, даваат важни навестувања за историјата, социо-економската и културната структура на Османлиска Македонија и создаваат силна основа за понатамошни истражувања во оваа област. Во овој контекст, османлиските монети што се чуваат во Музејот на Македонија не претставуваат само локален, туку и глобален историски извор и носат универзална цивилизациска вредност.

Ова вредно дело, чувајќи го богатото културно наследство од минатото, има мисија да го пренесе на идните генерации, а истовремено има за цел да биде извор на инспирација за нови истражувања во оваа област. Овие истражувања, спроведени во името на зачувување и промоција на историските и културни вредности, имаат големо значење за пренесувањето на културното наследство во иднината.

Во процесот на подготовка на делото користени се методи и знаења од различни научни области, и со овој интердисциплинарен пристап, делото добива дополнителна важност. Ова интердисциплинарно истражување, спроведено со цел да се заштитат нашите историски и културни богатства, претставува значаен придонес кој ја обликува не само денешницата, туку и иднината. На крај, благодарност до сите оние кои со посветеност и напорна работа придонесоа за ова значајно истражување што се спроведува во име на заштита на нашето културно наследство.

ПРЕДГОВОР II

Проф. д-р Абдурахман АЛИЈ, Претседател на Јунус Емре Институтот

Јунус Емре Институтот е јавна институција основана со цел промоција на турскиот јазик, историја, култура и уметност, како и претставување на академското, научното и културното богатство на Турција на најдобар начин во странство. Главна мисија на нашиот институт е унапредувањето на меѓукултурниот дијалог, зајакнувањето на меѓусебното разбирање и зачувувањето на заедничкото човечко наследство преку негово пренесување на идните генерации. Со промовирање на мирољубива средина за интеракција во земјите каде што сме активни, целиме да оставиме трајни и ефективни траги во областа на културната дипломатија. Во таа насока, секоја публикација што ја подготвуваме има посебно значење не само од аспект на создавање научни знаења, туку и поради поддршката на меѓукултурната комуникација.

Оваа книга со наслов „Патувањето на парите – Колекција на метални монети исковани во Скопје и Кратово“, опфаќа систематско собирање, документирање и културна анализа на метални пари исковани во османлискиот период на територијата на денешна Северна Македонија. Книгата не претставува само нумизматска инвентарска работа, туку истовремено дава светлина врз историската, културната и уметничката вредност на османлиските монети и нивната презентација од музеолошка перспектива. Со тоа, се придонесува кон развојот на локалната историска свест и се воспоставува значајна врска помеѓу минатото и сегашноста.

Им изразуваме длабока благодарност на сите поединци и институции кои придонесоа за настанувањето на оваа вредна книга. Пред сè упатуваме искрена благодарност до авторката на оваа книга, г-ѓа Даниела Николова, која долги години беше директорка на Музејот на Националната Борба на Северна

Македонија, на Валијата на Едрене, г-дин. Јунус Сезер, кој даде голема поддршка за овој проект, на Ректорот на Меѓународниот Балкански Универзитет, проф. д-р Лутфи Сунар и на Директорот на Халк Банка во Северна Македонија, д-р Билал Суџубаши.

Јунус Емре Институтот искрено се надева дека ваквите проекти, насочени кон заштита и промоција на културното наследство, ќе продолжат да се развиваат. Воедно, изразуваме надеж дека оваа книга ќе претставува вреден придонес за научната јавност и за сите кои се занимаваат со културното наследство.

ПРЕДГОВОР III

Даниела НИКОЛОВА, Автор

Република Северна Македонија е земја со длабока историска и културна традиција. На оваа територија се откриени бројни археолошки наоди кои сведочат за богато културно наследство од различни векови. Дел од овие археолошки наоди припаѓаат на нумизматиката — област што сè уште не е доволно истражена.

Во оваа публикација нудиме збогатен корпус на податоци, обработени и интерпретирани во рамките на нумизматиката и историските факти, кои досега недостасуваа. Тие воедно претставуваат и еден вид резиме на хронолошка историска наратива, која може да послужи како основа и патоказ за идни истражувања и научни трудови во оваа област.

Истовремено, во рамките на ова истражување е спроведена интердисциплинарна анализа со цел да се зачуваат овие нумизматички вредности и да се откријат нови, досега неистражени податоци. Во трудот се обработуваат и теми како заштита на нумизматички колекции и музејски практики, кои директно се поврзани со финалната презентација на истите.

Нумизматичките колекции сведочат за традицијата на ковање монети на овие простори и претставуваат културно-историски богатства. Преку овие колекции може да се пополнат празнините во пишаните извори за различни монетарни системи, како и да се извлечат заклучоци за различни појави и историски последици. Музеите, пак, имаат важна улога во соодветното и достоинствено чување на овие богатства, нивна конзервација и промоција како трајни културни и историски вредности.

Монетите како дел од нумизматичките колекции претставуваат значаен дел од мозаикот на т.н. „Османлиска Македонија“. Тие играат важна улога во утврдувањето на местото и значењето на овој регион во раниот османлиски период. Уште повеќе, тие претставуваат клучен елемент за анализа на поширокиот социоекономски и политичко-историски контекст на Балканот од тој период, и имаат слична важност во рамките на целата Османлиска Империја.

Поради овие причини, османлиските монети што се чуваат во Националната установа Музеј на Македонија претставуваат вреден историски извор што ги надминува локалните рамки и има универзална цивилизациска вредност како дел од материјалната култура на Османлиската империја. Преку значењето на нумизматичката колекција и нејзината анализа, беше можно точно да се идентификуваат и класифицираат парите исковани во македонските монетоковачници во Скопје и Кратово. Тие монети се предмет на нумизматичките истражувања претставени во оваа публикација.

ПРЕДГОВОР IV

Проф. д-р. Лутфи СУНАР, Ректор на Меѓународниот Балкански универзитет

Република Северна Македонија е земја со вековно културно наследство и историска комплексност каква што може да има само земја која е позиционирана во срцето на Балканот. Отоманскиот период претставува значаен дел од ова наследство, неизоставно парче од културниот мозаик на земјата, но и од административното и економското минато. Оваа книга е извонреден придонес во областа на истражување на отоманското минато на регионот, свртувајќи го фокусот кон еден важен, но недоволно истражен аспект: отоманската нумизматика.

Оваа публикација е повеќе од каталог на стари монети. Оригинална во својот предмет на истражување и методологија, авторката ја истражува монетарната циркулација и економската администрација од тој период, црпејќи податоци од примарни извори и музејски збирки. Со детална визуелна документација, делото не води низ процесот на еволуција на производството на монети во контекст на империјалната економија, и ни зборува за улогата на локалните ковачници во Скопје и Кратово. Овие монети се всушност метални артефакти од тоа време. Тие ни зборуваат за монетарниот промет, за даночните политики, за регионалната интеграција и за економскиот континуитет низ вековите. Сепак, истовремено, зборуваат за многу повеќе од тоа. Како што би забележал Макс Вебер – економското однесување е нераскинливо со општествените вредности, традиции, институции и религија. Па така, овие монети документираат и една поширока слика – слика за поширокиот општествен, институционален и културен контекст на Отоманска Македонија.

Истражувањето е основа за понатамошни истражувања на регионалните специфики на економскиот живот во Македонија во рамки на Отоманската

империја, нудејќи им на истражувачите и студентите четиво кое премиерно изнесува факти и докази во оваа потесна област на истражување. Користејќи мајсторски лесен наративен стил, авторката не доближува и до секојдневниот живот од тој историски период, правејќи ја книгата интересна и читка и за генералната публика.

Несомнено, ваквите дела информираат и зближуваат бидејќи тие говорат за заедничкото културно наследство на Република Северна Македонија и Република Туркије. Зачувувањето на историското сеќавање претставува научна и културна одговорност, а ваквите дела се нашиот главен инструмент во исполнувањето на таа должност. Документирајќи и толкувајќи ги овие монети, книгата чува дел од нашата економска историја и истата ја прави достапна до пошироката јавност, па таа така станува дел и од колективната свест за нашето заедничко минато. Меѓудругото, авторката ја демонстрира незаменливата улога на музеите во заштитата и интерпретацијата на материјалната историја.

Би сакал да изразам огромна благодарност до м-р. Даниела Николова, без чија кураторска експертиза и долгогодишна посветеност на работата, ова дело не би било тоа што е. Исто така, изразувам благодарност до институциите и поединците кои ја поддржаа оваа книга и ја препознаа нејзината академска и културна вредност.

ВОВЕД

Султан Мурат II џамија
(1421-1451), Скопје

Историските истражувања покажуваат дека националното културно богатство во минатото, на територијата на Република Северна Македонија, имаат исклучителна културно-историска вредност и значење. Секоја цивилизација оставила трајни белези преку материјалното и нематеријалното културно наследство, кои се веродостојни сведоци за животот и развојот на човекот на овие простори од најстарите времиња до денес.

Во оваа публикација, ги презентираме османлиските спомени и сеќавања од времето на османлиската цивилизација, која остави трајни белези преку културата и традицијата, кои како обврска ги пренесуваме на идните генерации.

Низ повеќе вековното постоење, денес се сочувани доста споменици од богатата духовна и материјална култура на Османлиите, која се создавала во текот на пет века. Тоа се објектите од религиозен карактер (џамии-месџиди, имарети, медреси, турбиња и текиња) и од профан карактер (карван сараи-анови,